

พืชกาฝากและพืชอิงอาศัยในอุทยานแห่งชาติภูแลนคา จังหวัดชัยภูมิ Parasitic and Epiphytic Plants in Phu Laen Kha National Park, Chaiyaphum Province

เทียมหทัย ชูพันธ์*

Thiamhathai Choopan

สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมา ประเทศไทย 30000

Biology Program, Faculty of Science and Technology, Nakhon Ratchasima Rajabhat University, Nakhon

Ratchasima Province, Thailand 30000

*Corresponding author E-mail: thiamhathai@yahoo.com

Received 14 May 2022, Accepted 2 November 2022, Published 7 November 2022

บทคัดย่อ

การสำรวจพืชกาฝากและพืชอิงอาศัยในอุทยานแห่งชาติภูแลนคา จังหวัดชัยภูมิ ตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติระหว่างเดือนมกราคม – เดือนธันวาคม พ.ศ. 2561 เพื่อให้ทราบชนิดและแหล่งอาศัย จากการสำรวจพบพืชจำนวน 11 วงศ์ 19 สกุล 29 ชนิด จำแนกเป็นพืชกลุ่มเฟิร์น 11 ชนิด พืชดอกกลุ่ม Magnoliids 1 ชนิด พืชดอกกลุ่ม Monocots 1 ชนิด และพืชดอกกลุ่ม Eudicots 16 ชนิด และสามารถจำแนกตามการดำรงชีวิตออกเป็น 3 กลุ่ม คือ พืชที่ดำรงชีวิตแบบกาฝาก 13 ชนิด พืชที่ดำรงชีวิตแบบอิงอาศัย 15 ชนิด พืชที่ดำรงชีวิตแบบอาศัยซาก 1 ชนิด เป็นพืชหายากของโลกและพืชเฉพาะถิ่นของไทย 1 ชนิด ได้แก่ ว่านดอกสามสี (*Christisonia siamensis* Craib)

คำสำคัญ: พืชกาฝาก พืชอิงอาศัย อุทยานแห่งชาติภูแลนคา ชัยภูมิ

ABSTRACT

The survey of parasitic and epiphytic plants along natural trails in Phu Laen Kha National Park, Chaiyaphum Province was conducted between January and December 2018. Plant species and habitats were purposed for this study. There were 11 families, 19 genera and 29 species including 11 species of ferns, 1 species each of Magnoliids and Monocots, and 16 species of Eudicots. Life form of plants were classified into 3 groups; i.e., 13 species of parasites, 15 species of epiphytes, and 1 species of saprophytes. *Christisonia siamensis* Craib is a rare and endemic species to Thailand.

Keywords: Parasitic plant, Epiphytic plant, Phu Laen Kha National Park, Chaiyaphum

บทนำ

พรรณพืชที่พบในพื้นที่ป่ามีชนิดพืช ความหลากหลาย และจำนวนต้นที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับประเภทของป่าไม้ม เช่น ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง ป่าดิบชื้น และลักษณะภูมิประเทศ เช่น ภูเขา เขตลุ่มน้ำ พื้นที่ราบสูง ลักษณะของดินและหิน รวมทั้งนิเวศวิทยาอื่น ๆ ซึ่งนอกจากพรรณไม้หลักที่พบได้ทั่วไปแล้ว พืชกาฝากหรือพืชเบียน (Parasitic plants) พืชอิงอาศัย (Epiphytic plants) และพืชที่เกาะอาศัย เป็นกลุ่มพืชที่สามารถพบเห็นได้เช่นกัน โดยเกาะอาศัยอยู่กับพืชอื่นที่ยังมีชีวิตอยู่ บนซาก หรือบนหิน แต่มีข้อแตกต่างกันคือ กาฝากได้อาหารจากพืชที่เกาะอยู่ด้วยการแทงรากเข้าไปในท่อลำเลียงของต้นไม้ต้นนั้นและต้องพึ่งพาต้นไม้อื่นในการดำรงชีวิต โดยเกาะอาศัยที่ลำต้น กิ่งก้าน หรือรากของพืชอื่น (ก่องกานดา, 2550) ซึ่งบ่อยครั้งที่ต้นไม้ที่มีกาฝากเกาะอาศัยมากเกินไปอาจชะงักการเจริญเติบโตและตายได้ ขณะที่พืชอิงอาศัยเพียงแคเกาะอาศัยอยู่บนต้นไม้ต้นเท่านั้น เช่น กล้วยไม้ วานโกแดง เฟิร์น หรือนมตำเลีย เป็นต้น ซึ่งบ่งบอกถึงความชุ่มชื้นและความอุดมสมบูรณ์ของป่าได้ดี อย่างไรก็ตาม กาฝากหลายชนิดมีผลในเชิงบวกต่อการเจริญเติบโตและการสืบพันธุ์ของพืชอาศัย รวมถึงพืชและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในระบบนิเวศนั้นด้วย (Těšitel et al., 2021)

อุทยานแห่งชาติภูแล่นคมมีพื้นที่ประมาณ 200 ตารางกิโลเมตร เป็นป่าอนุรักษ์ที่ครอบคลุมหลายอำเภอในจังหวัดชัยภูมิ ได้แก่ เมือง เกษตรสมบูรณ์ หนองบัวแดง แก้งคร้อ และบ้านเขว้า ส่งผลให้มีสภาพป่าแตกต่างกัน 4 ประเภท คือ ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ และทุ่งหญ้า (สำนักอุทยานแห่งชาติ, 2564) การศึกษาพรรณไม้ในพื้นที่ที่ผ่านมาแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรพืชทั้งกลุ่มไม้ต้น ไม้พื้นล่าง กล้วยไม้ และพืชวงศ์ชิง (เทียมหทัย และคณะ, 2560; ลลิตา และคณะ, 2557; เทียมหทัย และคณะ, 2561; เทียมหทัย และคณะ, 2562) อย่างไรก็ตาม ยังมีพืชกาฝากและพืชอิงอาศัยบางกลุ่มที่ได้รับความสนใจน้อยและยังไม่มีรายงาน จึงนำมาสู่วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อสำรวจชนิดของพืชดังกล่าวเพื่อเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งที่สำคัญและจำเป็นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการเป็นแหล่งเรียนรู้ต่อไป

วิธีการวิจัย

สำรวจชนิดของพืชกาฝาก พืชอิงอาศัยและพืชที่เกาะอาศัย/เกาะเลื้อย (ยกเว้นกล้วยไม้) ตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติภูแล่นคม จังหวัดชัยภูมิ ระหว่างเดือนมกราคม – เดือนธันวาคม พ.ศ. 2561 ถ่ายภาพและบันทึกข้อมูลภาคสนาม จำแนกพรรณไม้ตามหนังสือพรรณพฤกษชาติประเทศไทย (Forest Herbarium, 2021) และเอกสารทางพฤกษศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง เช่น ลักษณะประจำวงศ์พรรณไม้ (ก่องกานดา, 2550; ก่องกานดา, 2550) ตรวจสอบและระบุชื่อวิทยาศาสตร์จากหนังสือชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (สำนักงานหอพรรณไม้, 2557) และตรวจสอบสถานภาพตามการกำหนดสถานภาพด้านการอนุรักษ์ของสหภาพระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (International Union for Conservation of Nature; IUCN) (Forest Herbarium, 2017)

ผลการวิจัย และวิจารณ์ผลการวิจัย

จากการสำรวจพืชกาฝากและพืชอิงอาศัยในอุทยานแห่งชาติภูแลนคา จังหวัดชัยภูมิ พบพืชกาฝากและพืชอิงอาศัย 11 วงศ์ 19 สกุล 29 ชนิด (ตารางที่ 1 และภาพที่ 1) วงศ์ที่พบมากที่สุด คือวงศ์ Loranthaceae จำนวน 5 ชนิด รองลงมาคือวงศ์ Apocynaceae วงศ์ Orobanchaceae วงศ์ Polypodiaceae และวงศ์ Pteridaceae จำนวนวงศ์ละ 4 ชนิด วงศ์ Viscaceae จำนวน 3 ชนิด จำแนกตามการดำรงชีวิตออกเป็น 3 กลุ่ม คือ พืชที่ดำรงชีวิตแบบกาฝาก (Parasite) 13 ชนิด พืชที่ดำรงชีวิตแบบอิงอาศัย (Epiphyte) เกาะอาศัยหรือเกาะเลื้อย 15 ชนิด และพืชที่ดำรงชีวิตแบบอาศัยซาก (Saprophyte) 1 ชนิด จากการตรวจสอบสถานภาพด้านการอนุรักษ์ พบว่า ว่านดอกสามสี (*Christisonia siamensis* Craib) (ภาพที่ 1ข) จัดเป็นพืชหายากของโลกและพืชเฉพาะถิ่นของไทย

จำแนกตามลักษณะวิสัยเป็นกาฝากพุ่ม (Parasitic shrub) 8 ชนิด กาฝากล้มลุก (Parasitic herb) 4 ชนิด กาฝากเถาล้มลุก (Parasitic herbaceous climber) 1 ชนิด ไม้ล้มลุกที่ขึ้นอยู่ตามซากผุเปื่อย (Saprophytic herb) 1 ชนิด เฟิร์นที่เกาะอาศัยอยู่บนต้นไม้ (Epiphytic fern) หรือขึ้นบนหิน (Lithophytic fern) 11 ชนิด ไม้ล้มลุกที่ลำต้นทอดคานบนหินหรือลำต้นพืชอื่น (Creeping herb) หรือไม้เถา (Climber) 4 ชนิด

จำแนกตามแหล่งอาศัยออกเป็น 3 กลุ่ม คือ พืชที่เกาะอาศัยอยู่บนต้นไม้หรือขึ้นบนหิน 24 ชนิด พืชที่อาศัยกับรากต้นไม้อื่น 4 ชนิด และพืชที่อาศัยบนซากผุเปื่อย 1 ชนิด

ตารางที่ 1 รายชื่อพืชกาฝากและพืชอิงอาศัยในอุทยานแห่งชาติภูแลนคา จังหวัดชัยภูมิ

ลำดับที่	ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	ลักษณะวิสัย
1	Apocynaceae***	<i>Dischidia major</i> (Vahl) Merr.	เถาพุงปลา จุกโรหินี	CrH
2		<i>Dischidia nummularia</i> R. Br.	เกี๋ยม้งกร	CrH
3		<i>Hoya kerrii</i> Craib	ห้วใจศกัณท์	C
4		<i>Hoya pachyclada</i> Kerr	ต้างใหญ่	C
5	Aspleniaceae#	<i>Asplenium confusum</i> Tardieu & Ching	กระปรอกหางแมว	EF
6	Burmanniaceae*	<i>Burmannia wallichii</i> (Miers) Hook. f.	ข้าวกำนอย	SapH
7	Davalliaceae#	<i>Davallia solida</i> (G. Forst.) Sw.	เฟินนาคราช	EF
8	Lauraceae**	<i>Cassytha filiformis</i> L.	สังวาลพระอินทร์	PaHC
9	Loranthaceae***	<i>Dendrophthoe lanosa</i> (Korth.) Danser	กาฝากไทย	PaS
10		<i>Dendrophthoe pentandra</i> (L.) Miq.	กาฝากมะม่วง	PaS
11		<i>Helixanthera parasitica</i> Lour.	กาฝากก่อ	PaS
12		<i>Scurrula atropurpurea</i> (Blume) Danser	กาฝากไม้ซาก	PaS
13		<i>Scurrula ferruginea</i> (Jack) Danser	กาฝากขน	PaS
14	Oleandraceae#	<i>Oleandra undulata</i> (Willd.) Ching	นาคราชใบคลื่น	EF/LF/TerF
15	Orobanchaceae***	<i>Aeginetia indica</i> L.	ดอกดินแดง	PaH
16		<i>Christisonia siamensis</i> Craib	ว่านดอกสามสี	PaH
17		<i>Striga asiatica</i> (L.) Kuntze	หญ้าแม่มด	PaH
18		<i>Striga masuria</i> (Buch.-Ham. ex Benth.) Benth.	หญ้าแม่มดใหญ่	PaH
19	Polypodiaceae#	<i>Drynaria bonii</i> Christ	กระแตไต่ไม้	EF
20		<i>Drynaria quercifolia</i> (L.) Sm.	กระแตไต่ไม้	EF
21		<i>Platyterium wallichii</i> Hook.	ชายผ้าสีดา	EF
22		<i>Pyrrosia lanceolata</i> (L.) Farw.	เฟินปีกไก่	EF
23	Pteridaceae#	<i>Adiantum caudatum</i> L.	เฟินชวา	EF/TerF
24		<i>Adiantum erylliae</i> C.Ch. & Tardieu	เฟินหูกระต่าย	EF/TerF
25		<i>Adiantum zollingeri</i> Mett. ex Kuhn	กูดใบเล็ก	LF/TerF
26		<i>Parahemionitis cordata</i> (Roxb. ex Hook. & Grev.) Fraser-Jenk.	เฟินใบบัว กูดลูกศร	EF/LF
27	Viscaceae***	<i>Viscum articulatum</i> Burm. f.	กาฝากตีนปู	PaS
28		<i>Viscum liquidambaricolum</i> Hayata	กาฝากต้นเต็ง	PaS
29		<i>Viscum ovalifolium</i> DC.	กาฝากไม้ตาตุ่ม	PaS

* Monocots

PaS : Parasitic shrub

PaHC : Parasitic herbaceous climber

** Magnoliid

PaH : Parasitic herb

EF : Epiphytic fern

TerF : Terrestrial fern

*** Eudicots

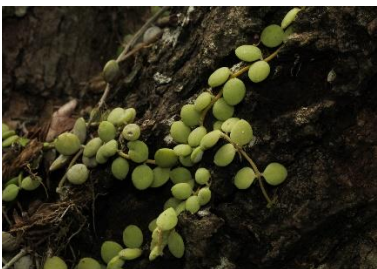
CrH : Creeping herb

C : Climber

LF : Lithophytic fern

Ferns

SapH : Saprophytic herb

(ก) *Striga masuria*(ข) *Christisonia siamensis*(ค) *Burmannia wallichii*(ง) *Scurrula ferruginea*(จ) *Dendrophthoe lanosa*(ฉ) *Parahemionitis cordata*(ช) *Dischidia major*(ซ) *Dischidia nummularia*(ณ) *Adiantum caudatum*

ภาพที่ 1 ตัวอย่างพืชกาฝากและพืชอิงอาศัยในอุทยานแห่งชาติภูแลนคา จังหวัดชัยภูมิ

สรุปผลการวิจัย

พืชกาฝากและพืชอิงอาศัยที่สำรวจพบในอุทยานแห่งชาติภูแลนคามีจำนวน 11 วงศ์ 19 สกุล 29 ชนิด จำแนกพืชออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ พืชกลุ่มเฟิร์น 11 ชนิด พืชดอกกลุ่ม Magnoliids 1 ชนิด พืชดอกกลุ่ม Monocots 1 ชนิด และพืชดอกกลุ่ม Eudicots 16 ชนิด (Angiosperm Phylogenetic Group, 2016) เป็นพืชหายากของโลก (Rare species) และพืชเฉพาะถิ่นของไทย (Endemic species) 1 ชนิด ได้แก่ ว่านดอกสามสี (*Christisonia siamensis* Craib) ตามการกำหนดสถานภาพด้านการอนุรักษ์ของสหภาพระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (International Union for Conservation of Nature; IUCN) (Forest Herbarium, 2017)

จากการสำรวจพบพืชกาฝาก 13 ชนิด เป็นกาฝากที่เบียนลำต้น/กิ่งก้าน จำนวน 9 ชนิด โดยกาฝากขน (*Scurrula ferruginea* (Jack) Danser) และกาฝากมะม่วง (*Dendrophthoe pentandra* (L.) Miq.) เป็นชนิดที่พบเห็นได้มากในพื้นที่ กาฝากมีการเบียนไม้ต้นหลากหลายชนิดในพื้นที่ เช่น ประดู่ป่า (*Pterocarpus macrocarpus* Kurz) ปอแก้วเทา (*Grewia eriocarpa* Juss.) เม่าไข่ปลา (*Antidesma ghaesembilla* Gaertn.) หว้า (*Syzygium cumini* (L.) Skeels) เต็ง (*Shorea obtusa* Wall. ex Blume) และไม้ต้นที่เป็นพรรณไม้อาศัยจำนวนหลายต้นที่มีกาฝากมากกว่า 1 กอ ซึ่งสอดคล้องกับ

การศึกษาของพรสุตา เรืองเสวียด (พรสุตา และคณะ, 2558) ที่พบการเกาะอาศัยของกาฝากมะม่วงบนไม้ต้น 8 ชนิด และมีความหนาแน่นเฉลี่ย 3.20 กอต่อต้น ซึ่งหากต้นไม้มีกาฝากเกาะอาศัยมากเกินไปจะทำให้อัตราการเจริญเติบโตลดลงและตายได้ จึงควรให้ความสำคัญและควบคุมการกระจายพันธุ์ไม้ให้ส่งผลกระทบต่อพรรณไม้อาศัยที่มีอยู่ในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม พืชกาฝากบางชนิดมีสรรพคุณด้านสมุนไพร เช่น กาฝากมะม่วงช่วยลดความดันโลหิตสูง และในทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านพบว่าใช้รักษาโรคเรื้อรังและภาวะภูมิคุ้มกันบกพร่อง กาฝากก่อ (*Helixanthera parasitica* Lour.) รักษาโรคตับ กาฝากไม้ฉาก (*Scurrula atropurpurea* (Blume) Danser) ช่วยบำรุงเลือด (Kwanda et al., 2013; Prasitpuriprecha et al., 2006) นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาพบว่ากาฝากมีความสามารถในการเจริญเติบโตและส่งผลกระทบต่อพืชอาศัยที่เป็นพืชต่างถิ่นนำเข้า (Introduced host) ได้มากกว่าพืชท้องถิ่น (Native host) เช่น กาฝากในสกุล *Cassytha* L. (Prider et al., 2009) อาจเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการบริหารจัดการพืชกาฝากในพื้นที่ป่าอนุรักษ์และการควบคุมพืชต่างถิ่นรุกรานในอนาคต

กาฝากเบียนราก 4 ชนิด ส่วนใหญ่พบได้ในพื้นที่ที่มีกลุ่มพืชในวงศ์หญ้าขึ้นอยู่ ได้แก่ ว่านดอกสามสี่ พบในพื้นที่ป่าเบญจพรรณที่มีไม้ปกคลุมค่อนข้างมาก หญ้าแม่เมด (*Striga asiatica* (L.) Kuntze) และหญ้าแม่เมดใหญ่ (*Striga masuria* (Buch.-Ham. ex Benth.) Benth.) พบได้ในบริเวณทุ่งหญ้าและทุ่งเพ็ก (*Vietnamosasa pusilla* (A. Chev. & A. Camus) T. Q. Nguyen) ที่เปิดโล่ง ยกเว้น ดอกดินแดง (*Aeginetia indica* L.) ที่พบได้ในแนวป่าดิบแล้งแคบ ๆ ใกล้เส้นทางน้ำไหลที่ปกคลุมด้วยเรือนยอดของไม้ใหญ่และพื้นดินมีซากใบไม้ทับถมจำนวนมาก

นอกจากนี้ จากการสำรวจพืชอิงอาศัยและพืชที่เกาะอาศัยในการศึกษานี้ โดยเฉพาะชนิดของพืชกลุ่มเฟิร์นที่มีความคล้ายคลึงกับผลการศึกษาในอุทยานแห่งชาติภูผาม่าน เช่น เฟิร์นในวงศ์ Polypodiaceae และวงศ์ Pteridaceae (สุมาลี และคณะ, 2554) รวมทั้งกลุ่มกล้วยไม้อิงอาศัย เช่น สกุลสิงโต (*Bulbophyllum* Thouars) สกุลหวาย (*Dendrobium* Sw.) สกุลเอื้องกุหลาบ (*Aerides* Lour.) สกุลก้างปลา (*Cleisostoma* Blume) และม้าวัว (*Phalaenopsis pulcherrima* (Lindl.) J. J. Sm.) (เทียมหทัย และคณะ, 2561) มักพบร่วมกับไลเคนทั้งที่อยู่บนหิน บนกิ่งก้าน/ลำต้นของพืชอื่น รวมถึงกลุ่มของพืชไม่มีท่อลำเลียง ได้แก่ มอสและลิเวอร์เวิร์ด และพืชใกล้เคียงเฟิร์น เช่น ตีนตุ๊กแก (*Selaginella*) ซึ่งแสดงถึงความซับซ้อนที่มีส่วนส่งเสริมให้พบพืชอิงอาศัยที่หลากหลายและกระจายพันธุ์ได้ดี อันแสดงให้เห็นว่าพืชทุกกลุ่มในพื้นที่ป่าล้วนมีความสำคัญและเกื้อกูลกัน รวมถึงการส่งเสริมให้มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ด้วย (Těšitel et al., 2021) เช่น สัตว์หรือแมลง เห็ดรา และจุลินทรีย์ เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณการสนับสนุนการศึกษาพรรณพืชในพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ของจังหวัดนครราชสีมาและชัยภูมิ โครงการส่งเสริมและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กระทรวงศึกษาธิการ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2561

เอกสารอ้างอิง

- กองกานดา ชยามฤต. (2550). **ลักษณะประจำวงศ์พรรณไม้**. กรุงเทพฯ: สำนักงานหอพรรณไม้ สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้ และพันธุ์พืช กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.
- กองกานดา ชยามฤต. (2550). **ลักษณะประจำวงศ์พรรณไม้ 2**. กรุงเทพฯ: สำนักงานหอพรรณไม้ สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้ และพันธุ์พืช กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.
- เทียมหทัย ชูพันธ์, เสาวลักษณ์ จำเริญธรรม, และอัญชลี ลำพึง. (2560). ความหลากหลายและนิเวศวิทยาของไม้พื้นล่างใน อุทยานแห่งชาติภูแลนคา จังหวัดชัยภูมิ. ใน **รวมบทความวิจัยการประชุมวิชาการพฤกษศาสตร์แห่งประเทศไทย** (ครั้งที่ 11, หน้า 30-36). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เทียมหทัย ชูพันธ์, จิรประภา ทองสุขแก้ง, และธนา ดานะ. (2561). ความหลากหลายของชนิดและนิเวศวิทยาของกล้วยไม้ใน อุทยานแห่งชาติภูแลนคา จังหวัดชัยภูมิ. **วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**, 37(5), 612-618.
- เทียมหทัย ชูพันธ์, สุภาวดี ศรีจิตติการ, และอภิญา ระเบียบ. (2562). ความหลากหลายของพรรณไม้ใหญ่ในอุทยานแห่งชาติ ภูแลนคา จังหวัดชัยภูมิ. ใน **รายงานการประชุมวิชาการพฤกษศาสตร์แห่งประเทศไทย** (ครั้งที่ 13, หน้า 35-51). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พรสุดา เรืองเสวียด, ฉันทพิชญา อ้ายชุม, สุชาดา กาทอง, ฟาซิมะ เจ๊ะแม, วาสิตา แสนบุญยัง, อนงค์นัฏ หัมพานนท์, รัฐพล ศรีประเสริฐ, สยาม อรุณศรีมรกต, ทนงค์ศักดิ์ จงอนุรักษ์, และพระอธิการสำรวม สิริภทโท. (2558). ความ หลากหลายของพืชกาฝากมะม่วง (*Dendrophthoe pentandra* (L.) Miq.) และพรรณไม้อาศัยในพื้นที่อนุรักษ์สัตว์ป่า วัดโกล้งกวด (เขาสารพัดดีศรีเจริญธรรม) อำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท. **วารสารวนศาสตร์**, 34(2), 73-83.
- ลลิตา คำแท่ง, สุรพล แสนสุข, ปิยะพร แสนสุข, และสุภารัตน์ ถนอมแก้ว. (2557). ความหลากหลายชนิดและการใช้ประโยชน์ของพืช วงศ์ชิงในอุทยานแห่งชาติภูแลนคา จังหวัดชัยภูมิ. **KKU Research Journal**, 19(6), 794-803.
- สมาลี เหลืองสกุล, วสินี ไชว์พันธุ์, นเรศ ชมบุญ, ประยูร ชุ่มมาก, กฤติญา แสงภักดี, ศิริณภา ศิริยงค์, กัญจน์ ศิลป์ประสิทธิ์, และดวงรัตน์ แพงไทย. (2554). ความหลากหลายของเฟิร์นและพืชใกล้เคียงเฟิร์นในอุทยานแห่งชาติภูผาม่าน จังหวัด ขอนแก่นและจังหวัดเลย. ใน **รายงานการวิจัย**, (หน้า 83). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สำนักงานหอพรรณไม้. (2557). **ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2557)**. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.
- สำนักอุทยานแห่งชาติ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (2564). **อุทยานแห่งชาติภูแลนคา**. ค้นจาก http://park.dnp.go.th/visitor/nationparkshow.php?PTA_CODE=9135.
- Angiosperm Phylogenetic Group. (2016). An update of the Angiosperm Phylogeny Group classification for the orders and families of flowering plants: APG IV. **Botanical Journal of the Linnean Society**, 181(1), 1-20.
- Forest Herbarium. (2021). **e-Flora of Thailand**. Retrieved from <https://www.dnp.go.th/botany/eflora/index.html>
- Forest Herbarium. (2017). **Threatened plants in Thailand**. Bangkok: Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation.
- Kwanda, N., Noikotr, K., Sudmoon, R., Tanee, T., and Chaveerach, A. (2013). Medicinal paracitic plants on diverse hosts with their usages and barcodes. **Journal of Natural Medicine**, 67(3), 438-445.

- Prasitpuriprecha, C., Sripanidkulchai, B., Lulitanond, V., and Saguansermisri, J. (2006). Evaluation of Immunomodulating activity of selected Thai medicinal plants by lymphocytes proliferation assay. **Indian Journal Pharmaceutical Science**, 2, 53-62.
- Prider, J., Watling, J., and Facelli, J.M. (2009). Impacts of a native parasitic plant on an introduced and a native host species: implications for the control of an invasive weed. **Annals of Botany**, 103: 107-115.
- Těšitel, J., Li, A-R, Knotková, K., McLellan, R., Bandaranayake, P.C.G., and Watson, D.M. (2021). The bright side of parasitic plants: what are they good for? **Plant Physiology**, 185: 1309–1324.